

УДК 378.041:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-37-40

ТКАЧЕНКО Тетяна Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і методики мистецької освіти
Харківського національного університету імені І. П. Котляревського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5004-7179>
e-mail: tvt67@ukr.net

ШУМСЬКА Ольга Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фортепіано
Харківської гуманітарно-педагогічної академії
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5422-8663>
e-mail: oll123@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Значні перетворення суспільства не можуть відбутися без участі вищої школи, бо освіта – основа духовного, соціального, культурного розвитку суспільства. В умовах сьогодення виникає потреба формування у вищій школі демократичного типу викладання, що означає творчу співдружність студента і викладача, а також підвищення особистої відповідальності самого здобувача вищої освіти за результати свого навчання. Саме тому вища школа поступово має переходити від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів, формування у них навичок творчої самостійної роботи. Особливо актуальною ця проблема є для здобувачів вищої освіти мистецьких спеціальностей, зокрема, студентів-музикантів, самостійна робота яких, активно впливаючи на характер і якість навчального процесу протягом усього періоду навчання, є основою мистецької освіти і важливою частиною процесу підготовки фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самостійної роботи музикантів, у тому числі й майбутніх учителів мистецтва, в процесі їхніх професійної підготовки розглядалися багатьма вітчизняними науковцями. Так, удосконаленню форм і методів самостійної роботи майбутніх учителів музики присвячено дослідження В. Кузенкової, О. Лось; різні аспекти організації самостійної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлено Ж. Карташовою; основи самостійної роботи студентів у процесі фортепіанної підготовки розкрито Л. Опарик та О. Прищепю.

Мета статті – проаналізувати особливості самостійної роботи здобувачів вищої освіти мистецьких спеціальностей та

розкрити механізми педагогічного впливу на цей процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що в навчально-виховній роботі ЗВО має домінувати орієнтація на процеси самоорганізації й самореалізації кожного студента шляхом розвитку його самостійності і відповідальності за результати свого навчання. Згідно з Положенням «Про організацію навчального процесу у закладах вищої освіти» самостійна робота визнається основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Творча самостійна робота – це діяльність, обумовлена самостійним пошуком майбутнім фахівцем відповіді на будь-яку проблему з метою досягнення результатів, які мають об'єктивну чи суб'єктивну новизну та оригінальність за умов володіння засобами організації цієї діяльності на тлі позитивного ставлення до пізнання [5, с. 24–25]. Так, у ході самостійної роботи над навчальним репертуаром удосконалюються виконавські навички, зокрема: відточуються прийоми звуковидобування й культури штриха, загострюється ритмічне сприйняття, розширюється межа динамічних уявлень і шкала динамічних градацій. Разом з цим під час самостійної роботи підвищені вимоги висуваються також до виконавської волі, ініціативності та концентрації уваги, формується якісно нове уявлення про свободу виконання, про прояв творчої індивідуальності, про виконавську відповідальність. Усе це в сукупності сприяє розвитку самостійності майбутнього педагога-музиканта [1, с. 79–82].

Отже, виходячи з вищезазначеного, виникає потреба переорієнтації навчально-виховного процесу таким чином, аби професійне становлення майбутніх фахівців

було насамперед націлене на розвиток умінь самостійної роботи.

Ефективність самостійної роботи перебуває у прямій залежності від методики її організації. Вона повинна бути органічним продовженням аудиторної роботи, адже саме самостійна робота стимулює діяльність студента, є видом зворотного зв'язку і необхідною ланкою в процесі навчання. Рациональна організація самостійної роботи студентів передбачає наявність умінь цілепокладання, а саме: визначення кінцевих та проміжних завдань виконання, мети та обсягу роботи для кожного самостійного заняття [3, с. 192]. Значення цього аспекту (наприклад, створення уявного ідеального образу звучання) є надзвичайно важливим на всіх етапах самостійної виконавської роботи.

Технологія виконання самостійної роботи студентом-музикантом багато в чому залежить від того, наскільки він володіє виконавськими навичками, а також методикою роботи над музичним твором та методами опрацювання наукових та науково-педагогічних джерел. Викладач визначає вид самостійної роботи (наприклад, вивчення музичних творів навчального або дитячого репертуару, гам, етюдів тощо), яку має виконати студент, а також де і яким чином він прозвітує про виконання завдань для самостійної роботи [4, с. 93]. Ступінь самостійності студентів при виконанні різних видів самостійної роботи буде різним на окремих етапах їхнього навчання у ЗВО і залежатиме від дидактичної, методичної, пізнавальної, розвиваючої та виховної мети.

Для підвищення ефективності самостійної домашньої роботи на всіх її етапах важливим є раціонально спланований режим занять. Правильно спланована робота передбачає чергування різних видів діяльності, а саме: виконання в цілому і фрагментарне виконання, використання різних прийомів подолання технічних труднощів та пошуки різних варіантів звукового емоційно-образного втілення виконавського задуму тощо. Таке чергування різних видів діяльності запобігає втомлюваності, втраті слухового самоконтролю.

Значущою проблемою для багатьох студентів є розподіл робочого часу. Можна запропонувати таку послідовність і тривалість різних видів роботи: гами – 20–30 хвилин, етюди – 30–40 хвилин, художній матеріал – 1 година. Зрозуміло, що такий розподіл часу занять досить умовний. У кожному конкретному випадку він визначається навчальним матеріалом, його труднощами і низкою інших причин.

Вирішальною умовою продуктивної і якісної самостійної роботи студента є чітка і зрозуміла постановка завдань, що стоять перед ним. Від того, наскільки чітко педагог сформулює їх, визначить послідовність виконання і конкретизує, залежить успіх домашніх занять студента. Важливо нагадати, що, по-перше, вчитися навичкам самостійної роботи слід на аудиторних заняттях, а по-друге, будь-яке нове завдання, пропонуване для самостійного опрацювання, повинно спиратися на засвоєне раніше під керівництвом педагога.

Отже, з позицій управлінського підходу до організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти управління самостійною роботою майбутніх фахівців ми розуміємо як цілеспрямовану діяльність викладача, що забезпечує ефективне функціонування навчального процесу та розвиток професійних здібностей студентів, як об'єктів управління. На наш погляд, викладач має опосередковано, шляхом створення сприятливих умов для самостійної роботи – так званої «творчої атмосфери», за допомогою непрямого впливу збуджувати бажання та потребу до творчого самовираження. З цих позицій, при активнотворчому спілкуванні стає можливим непряме управління професійним розвитком у процесі самостійної роботи, при здійсненні якого необхідно орієнтуватися на емоційні прояви особистості під час означеної діяльності, адже, як відомо, емоційна сфера пов'язана з мотиваційною та здійснює безпосередній вплив на неї.

Варто зазначити, що педагогічні технології організації і управління самостійною роботою здобувачів вищої освіти передбачають диференційований підхід з урахуванням рівня інтелектуального розвитку здобувачів вищої освіти, рівня розвитку відповідних умінь та навичок, а також рівня виконавської та загальнотеоретичної підготовки, особистих можливостей і задатків [2, с. 14].

Організація самостійної роботи студентів проходить у два етапи: 1) початкова організація, що передбачає безпосередню участь викладача у діяльності здобувачів вищої освіти з виявленням причин появи помилок; 2) самоорганізація, що не вимагає безпосередньої участі викладача в процесі самостійного формування знань та вмінь здобувачів вищої освіти.

В організації самостійної роботи особливо важливим є правильне визначення обсягу і структури змісту навчального матеріалу, що виноситься на самостійне опрацювання, а також наявність необхідного методичного забезпечення самостійної

роботи. Створюючи систему самостійної роботи студентів, необхідно, по-перше, навчити їх вчитися самостійно (це потрібно робити з перших занять у закладі вищої освіти) і, по-друге, ознайомити з психофізіологічними основами розумової та творчої праці і технікою її організації. Таким чином, перед викладачем, як організатором самостійної роботи здобувачів вищої освіти, мають бути поставлені такі завдання: обґрунтовано визначити обсяг матеріалу, що виноситься на самостійну роботу; забезпечити мотиваційний та технічний аспекти підготовки здобувачів вищої освіти до цієї роботи; визначити етапи організації та реалізації самостійної роботи.

Розглянемо більш детально етапи організації та реалізації самостійної роботи студентів. На першому етапі студенту важливо усвідомити мету навчальних завдань або самостійно її поставити. Викладач має сформувати відповідний настрій і позитивну мотивацію. На другому етапі студента слід ознайомити з фрагментом музичного твору, щоб спрямувати його увагу на сприйняття художньої інформації, її сенсорне розрізнення, яке здійснюється через спостереження, слухання, бачення, загальну оцінку твору. Результатом цього етапу є формування уявного образу твору, емоційно-естетичний відгук, роздуми, естетична насолода, загальне орієнтування у творі, вироблення елементарних уявлень про елементи художньої форми, її обсяг, характер тематики, настроїв тощо. На третьому етапі необхідно усвідомити зміст навчального матеріалу (художнього образу твору). Здійснюється студентом самостійно через аналіз виразно-сислового значення художньої мови; синтез набутих знань, емоцій, почуттів та їх інтеріоризацію; оцінку засобів виразності; роздуми; визначення головного; порівняння, зіставлення, асоціативну активність тощо. Результатом такої емоційно-інтелектуальної діяльності має стати узагальнене уявлення студента про твір, розкриття змісту, форми твору, розуміння авторського задуму. Четвертий етап передбачає інтерпретацію та естетичну оцінку художнього смислу твору. Здійснюється через виконання репродуктивних, частково-продуктивних, частково-пошукових вправ, відтворення твору в різних темпах; асоціативну активність у виконанні, інтуїцію, моделювання, виокремлення та опрацювання різних труднощів твору. Результатом має стати естетична оцінка твору, особистісне ставлення до нього, здатність до суб'єктивно-емоційної ідентифікації сенсорних вражень, запам'ятовування твору. Цей етап передбачає

застосування змісту твору в навчальній практиці. На п'ятому етапі здійснюється самоконтроль та самооцінка власної виконавської діяльності. Передбачається використання власного художнього досвіду та системи естетичних цінностей.

Особливу увагу необхідно звернути на те, що в умовах сьогодення ми спостерігаємо очевидну трансформацію ролі викладача. У традиційній системі освіти викладач вважається основним і найбільш компетентним носієм знань і контролюючим суб'єктом пізнання, тоді як за новою парадигмою освіти викладач більше виступає в ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності студентів, він стає компетентним консультантом і помічником здобувачів вищої освіти. Його професійні вміння спрямовуються не просто на контроль знань і вмінь, а на діагностику їхньої самостійної діяльності з метою надання своєчасної допомоги і кваліфікованими діями сприяти уникненню труднощів, які намічаються в процесі самостійної роботи над музичним твором і застосуванні набутих знань та вмінь. Ця роль значно складніша, ніж у традиційному навчанні і вимагає більш високого ступеня педагогічної майстерності.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що підготовка фахівців мистецьких спеціальностей вищої кваліфікації має бути спрямована на формування їхньої здатності до самостійної творчої діяльності. Процес навчання має організовуватися таким чином, щоб самостійна діяльність студента реалізовувалася на всіх етапах: під час аудиторних занять, у позааудиторний час, коли студент виконує домашні завдання, а також самостійно працює над вивченням чи аналізом музичних творів. Ця робота повинна носити систематичний, а не епізодичний характер, а проблема її організації має стати одним зі стратегічних напрямів побудови якісно нової системи підготовки фахівців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності музиканта: навч. посіб. для вузів. К. : Муз. Україна, 2013. 240 с.
2. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ. *Освіта та управління*. 2009. Т. 3. № 2. С. 12–15.
3. Карташова Ж., Александрович Н. Аспекти організації самостійної роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі вивчення інструментально-виконавських дисциплін. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 27 (2). С. 191–196.
4. Кузенкова В. П. *Форми і методи*

самостійної роботи студентів над художнім і технічним репертуаром. *З музично-педагогічного досвіду*: зб. статей. Х. : Сага, 2008. С. 87–96.

5. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2017. 307 с.

REFERENCES

1. Davydov, M. A. (2013). *Teoretychni osnovy formuvannia vykonavs'koi maisternosti muzykanta: navchalnyi posibnyk*. [Theoretical framework of forming performing skills of the musician]. Kyiv.
2. Zhuravs'ka, L. M. (2009). *Kontseptual'ni umovy upravlinnia samostiinoiu robotoiu studentiv u VNZ*. [Conceptual conditions of managing independent work of students at higher educational establishments].
3. Kartashova, Zh., Aleksandrovykh, N. (2019). *Aspekty orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnioho vchytelia muzychnoho mystetstva v protsesi vuvchennia instrumental'no-vykonavs'kykh dystsyplin*. [Aspects of organizing independent work of the future music teacher in the process of studying instrumental and performing disciplines].
4. Kuzenkova, V. P. (2008). *Formy i metody samostiinoi roboty studentiv nad khudozhnim i tekhnichnym repertuarom*. [Forms and methods of students' independent work on artistic and technical repertoire].
5. Malykhin, O. V. (2017). *Orhanizatsiia samostiinoi navchal'noi diial'nosti vshchychkh pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv: teoretyko-metodolohichniy aspekt*. [Organization of independent educational activity of students of higher pedagogical

educational institutions: theoretical and methodological aspect]. Kryvyi Rih.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТКАЧЕНКО Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики мистецької освіти Харківського національного університету імені І. П. Котляревського.

Наукові інтереси: вокально-звукова культура здобувачів вищої освіти.

ШУМСЬКА Ольга Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фортепіано Харківської гуманітарно-педагогічної академії.

Наукові інтереси: естетична підготовка здобувачів вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TKACHENKO Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of *Theory and Methods of Art Education* of I. P. Kotlyarevsky Kharkiv National University of Arts.

Circle of scientific interests: vocal and sound culture of higher education students.

SHUMS'KA Ol'ha Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Piano of Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy.

Circle of scientific interests: aesthetic training of higher education students.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2021 р.

УДК 378. 4:78 (436)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-40-46

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>

e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ШКОЛАХ РЕСПУБЛІКИ ІРЛАНДІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Глобалізація світової освітньої системи, інтеграція музичної освіти Республіки Ірландії до світового європейського простору вимагає узагальнення досвіду організації музичного виховання дітей і молоді в масових загальноосвітніх навчальних закладах. Система загальної музичної освіти учнів у школах Республіки Ірландії має сталі традиції, перевірені форми й методи роботи з опанування європейськими і світовими культурними цінностями. За такої ситуації обґрунтування змісту й організації музичної освіти учнів у школах Республіки Ірландії в

контексті європейських і світових тенденцій є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Т. С. Кристопчук, Л. М. Масол, Г. Ю. Николаї, О. М. Олексюк, О. Я. Ростовський, А. А. Сбруева, С. О. Сисоева, Л. Л. Халецька, В. Ф. Черкасов, І. О. Ярмач, різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання становлення й розвитку загальної музичної освіти в країнах Західної Європи. Тематика нашого наукового